

שאלה 1

מקובל לחלק את ההתפתחות הכרונולוגית של זכויות האדם, מבחינת אלו זכויות נכללות תחת המושג ושיש לקיים אותן, לשלושה דורות (אברוני, 2011). הדור הראשון הוא זכויות פרט הנחשבות בסיסיות, כמו כן זכויות פוליטיות ואזרחיות. בזכויות אלו נכללות: הזכות לחיים, לחירות, לרכוש, לבטחון אישי ולהגדרה עצמית; הזכות לשוויון ללא הבדל דת, מין, לאום, גזע, צבע או מוצא אתני; הזכות לא להיות משועבד; הזכות לא להיות נתון לעינויים או לעונש אכזרי או משפיל, למעצר או למאסר שרירותי; הזכות לשוויון בפני החוק ולהליך משפטי תקין, ובעיקר הזכות להיחשב זכאי עד שהאשמה תוכח; חופש התנועה וההגירה, המחשבה, הדעה, ההבעה, המצפון והדת; הזכות לבחור ולהיבחר, להתאגד ולהפגין; והזכות למשפחה, לנישואים ולפרטיות. על פי בן נפתלי ושני (2006) זכויות אלו מתאפיינות בהגדרת והסדרת היחסים בין השלטון והפרט והגנת הפרט מעריצות השלטון.

הדור השני הוא זכויות כלכליות, תרבותיות וחברתיות: הזכות לעבודה, לתנאי עבודה הוגנים, לשביתה ולהתאגדות מקצועית; הזכות לביטוח לאומי, לחופשת לידה ולהגנה על המשפחה; איסור על עבודת ילדים מתחת לגיל שייקבע בחוק, והגנה עליהם מפני ניצול כלכלי; הבטחת הזכות למזון, למחסה וללבוש; הזכות לשירותי בריאות וחינוך; והזכות להשתתף בחיי תרבות ומדע וליהנות מהם.

הדור השלישי של זכויות אדם מהווה במידה רבה הרחבה של הזכויות של שני הדורות הקודמים לגבי מדינות (הזכות להגדרה עצמית ולפיתוח, הקריאה לסדר עולמי כלכלי חדש, הדרישה לדחיית פירעון חובות וסיוע בטיפול במגפת האיידס) או שמירה והקניית זכויות לקבוצות מוחלשות בתוך החברה (פליטים, מיעוטים, נשים, נכים, הומוסקסואלים וזקנים).

בעוד הרעיונות מאחורי הזכויות הנחשבות טבעיות (זכויות הדור הראשון וחלק מזכויות הדור השני) נובעים מעקרונות דתיים שניתן לזהות כמעט בכל הדתות הקיימות ושניתן לאתר כבר במאה 13- (המגנה כרטה למשל באנגליה) (אברוני, 2011), עד ה-17 זכויות האדם לא קיבלו ביטוי משפטי בפועל. הביטויים הראשונים למיסוד בפועל של זכויות האדם הופיעו במגילת הזכויות האנגלית בשנת 1689, הכרזת העצמאות האמריקאית בשנת 1776 והצהרת זכויות האדם הצרפתית בשנת 1789. ההתפתחות המשמעותית הבאה במעבר מקבלת זכויות אדם כנורמות מקובלות לזכויות משפטיות מחייבות התרחשה רק במאה ה-20 בעקבות מלחמת העולם השנייה והאירועים הקשים שהתרחשו במסגרתה, בעיקר שואת העם היהודי. האירועים הקשים הביאו לכינונו של האו"ם כמוסד בינלאומי, ובמקביל לאימוץ של הארגון שלוש שנים אחרי הקמתו של ההכרזה האוניברסלית על זכויות אדם. על פי בן נפתלי ושני (2006) זהו המסמך הבינלאומי הראשון שבו יש התייחסות מפורשת ומשמעותית לזכויות אדם.

על אף חשיבותה של הכרזה זו, והעובדה שמדינות רבות אימצו בחוקות שלהם עקרונות רבים מההכרזה כמו כן אישרו במהלך השנים את המחויבות שלהן להכרזה, זו עדיין הכרזה שהמשמעות שלה היא הצהרתית ולא מחייבת. בשנת 1966 נכנסו לתוקף שתי אמנות (מסמך משפטי כן מחייב) אשר יצרו את התשתית המשפטית למשפט הבינלאומי של זכויות אדם. שתי אמנות אלו מתייחסות כל אחת מהן לדור אחר של זכויות, האמנה על זכויות פוליטיות ואזרחיות והאמנה על זכויות כלכליות וחברתיות. בנוסף יש לציין את כינון של חמש אמנות נוספות אשר מתייחסות לזכויות אדם ספציפיות, בין היתר אפליה גזעית ואיסור עינויים, כלומר זכויות מדורות הראשונים ולזכויות מהדור השלישי. הסכם משמעותי נוסף הרלבנטי לזכויות מהדור השלישי הוא הסכם הלסינקי שהקנה לנושא זכויות האדם מעמד של עקרון יסודי המסדיר יחסים בין מדינות ויצר לגיטימיות לפיקוח של מדינות והקהילה הבינלאומית על שמירת זכויות אדם במדינה אחרת. מסמך משמעותי נוסף המעגן את זכויות הדור השלישי הוא חוקת בית הדין הפלילי הבין לאומי. החשיבות של בית המשפט הבינלאומי הוא בעיקר ביכולת של בית הדין לשפוט כל אדם אשר

שאלה 2

בכל הנוגע להגדרה אוניברסלית של זכויות אדם, קודם כל יש להתייחס למקור הדתי של זכויות האדם מהדור הראשון בעיקר המבוססות על התפיסות שכל בני האדם הם שווים ושכולם נוצרו בצלם אלוהים. התפיסה הזו, גם כשהיא התנתקה מהבסיס הדתי והחלה להישען על תפיסה חילונית הומניסטית הרואה את השוויון בקרב האנושות כולה מעין חוק טבע היא משמעותית ביותר (אברוני, 2011). באופן דומה Hoffman (1983) מציג את השמירה על זכויות אדם כהכרח מוסרי מעל הכל. בעת המודרנית השיח שהוביל ליצירתו של משפט בינלאומי בנושא של זכויות אדם החל קודם כל מאינטרסים של מדינות: בעיקר הרצון של מדינות מסוימות להגן על האזרחים שלהם שנמצאים במדינות שונות, להגן על חיילים ושביים בזמני מלחמה (בן נפתלי ושני, 2006).. גורמים נוספים שכן נפתלי ושני מציינים הם רצון להשפעה כלכלית של מדינות מפותחות על מדינות מפותחות פחות וניסיון לשלוט על תסיסות לאומיות באירופה לאחר מלחמת העולם הראשונה על ידי מה שמכונה משטר מיעוטים בו המדינות החדשות שנוצרו הוכפפו לחוקים שמטרתם הייתה שמירה על זכויות של מיעוטים. בהקשר זה Hoffman (1983) מציין את החלתו של משטר זכויות בינלאומי ככלי משמעותי להבטחת יציבות פוליטית בינלאומית והורדת הסיכוי ממלחמה עולמית כוללת נוספת.

ישנם שני קשיים עיקריים ביישום של משטר זכויות אדם בינלאומי. הקושי הראשון הוא הסתירה הברורה בין קיומו של משטר בינלאומי לבין ריבונות של כל מדינה. מתח זה מתבטא גם במקרים רבים של סתירה בין אינטרסים של מדינות למשל בין הרצון לשמור על זכויות אדם לבין הגנה על בטחון המדינה, או כאשר שמירה על זכויותיהם של מעטים משמעה פגיעה בזכויות של אחרים. היבט אחר הוא היעדר הנכונות מצד מדינות בהם יש משטרים לא מבוססים על דמוקרטיה לאמץ את המשטר הבינלאומי. על פי Hoffman (1983) עבור משטרים אשר לא מיישמים זכויות אדם בפועל, גם אימוץ לכאורה של אותן זכויות הוא משמעותי ושלא צריך להקל בזה ראש. לטענתו עצם ההכרה בזכויות אדם היא מהפכנית ויש בכוחה להחליש את כוחו של השלטון.

הקושי השני בגיבוש זכויות אדם אוניברסליות טמון במושג יחסיות תרבותית. אברוני (2011) מרחיב על שני ביטויים של מושג זה בכל הנוגע ליישום זכויות אדם. ראשית, יש טענה שזכויות אדם הן פריביליגיה של העולם המפותח. כפי שאברוני ממחיש באמצעות ציטוט של נשיא אפריקאי שהתבטא בנושא: "יאימפריאליסטים מדברים על זכויות האדם בעודם לוגמים שמפניה. הם יכולים להרשות לעצמם. אחרי ככלות הכול, אילו היו לנו עבדים במשך 200 שנה שיבנו את ארצנו, אילו בזזנו במשך 300 שנה ארצות אחרות, אילו היו לנו אזרחים בריאים יודעי קרוא וכתוב, גם אנו היינו יכולים לדבר על זכויות האדם ממשרדינו הממוזגים. ואולם איננו יכולים לעשות זאת כי אין לנו דבר" (שם: 100). טענות ביקורתיות נוספות רואות את משטר זכויות האדם שמקודם על ידי המערב ככלים להתערבות והשפעה פוליטיים וכלכליים, ושיש לקדם קודם כל חלוקה מחדש של העושר העולמי וששוויון כלכלי עולמי קודם לזכויות פרט פוליטיות. היבט אחר הוא תרבותי. התפיסה היא שלא ניתן לכפות נורמות התנהגויות של חברה אחת על אחרת. בתפיסה זו הרעיון מאחורי דמוקרטיה וזכויות האדם הפוליטיות אזרחיות הם רעיונות מערביים של מתאימים לתרבות למשל במזרח, ולכן לא ניתן ליישם אותן בכח.

קשיים נוספים הם היעדר מידע מספק על הפרות זכויות אדם, בעיקר במדינות מתפתחות, והקושי לכמת פגיעה בזכויות שהכרחית על מנת לבסס מנגנוני אכיפה וענישה. ההכרה בקיומה של יחסיות תרבותית הביאה לעצם ההבחנה בין זכויות מדור ראשון